1926 TARİHLİ MEDENÎ KANUN'UN KABULÜNDEN SONRA ÇOKEŞLİ AİLELERDE GÖRÜLEN BAZI HUKUKÎ PROBLEMLER (RİZE ÖRNEĞİ)

SOME LEGAL PROBLEMS SEEN IN POLYGAMIST FAMILIES AFTER THE ACCEPTANCE OF 1926 CIVIL CODE (RİZE SAMPLE)

Mustafa ARIKAN
Arş. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, arikanmustafaarikan@gmail.com

Öz

1926 yılında yürürlüğe giren Türk Medenî Kanunu, Türk hukuk tarihinde çok büyük bir değişimi ifade etmektedir. Bu tarihe kadar tamamen şer'î hukuka dayanan Türk medenî hukuku, artık laik bir hüviyete bürünmüştür. Bu durum, eski hukuk normları çerçevesinde oluşmuş toplumsal pratiklerle, yeni hukukun inşa etmeye çalıştığı düzen arasında birtakım tezatlar ortaya çıkarmıştır. Eski hukuka göre meşru olan çok eşliliğin yeni kanunla birlikte yasaklanması, bu tezatlardan biri olarak zikredilebilir. Mesela 1926'dan önce iki ya da daha fazla sayıda kadınla evlenilerek oluşturulmuş bir ailenin durumunun ne olacağı önemli bir problemdir. Bu ve benzeri problemlerin hâlli için Medenî Kanun'un kabulünden sonra bir de bu kanunun tatbikine ilişkin kanun çıkarılmış ve eski usûlde yapılan evliliklerin aynen geçerli olduğu kabul edilmiştir. Böylelikle eskiden gelen çok eşli aile yapısı, yeni hukuka geçiş sürecinde kanunî bir zemine oturmuştur. Ancak hayatın tabiî akışı içinde bu tip ailelerde yaşanan problemler, yeni hukuku tatbik eden mahkemelere intikal etmekten geri durmamıştır. Bu çalışma, 1926'da kabul edilen Türk Medenî Kanunu'ndan sonra, çok eşliliğin olduğu ailelerde görülen birtakım hukukî problemlere, hukuk tarihi araştırmalarında hiç kullanılmamış bir kaynak olan adliye arşivinde tespit edilen örnekler üzerinden işaret etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın bir gayesi de, yakın döneme ait sosyal tarihimizin yazımında kaynak olarak kullanılabilecek adliye arşivlerinin önemini ortaya koyabilmektir.

Abstract

The Turkish Civil Code, which entered into force in 1926, represents a great change in Turkish law history. Turkish civil code based on purely Shari'a law till that date has turned into a secular identity. This has created some contradictions between the social practices that were built around the old legal norms and the order in which the new law tried to build. Polygamy, which was legitimate under the old law, but which was prohibited in the new law, can be viewed as one of these contrasts. For example, what would happen to a family created by the union of one man with two or more women before 1926 was a major problem. For the sake of these and similar problems, after the adoption of the Civil Code, a law on the application of this law was issued and it was accepted that marriages made in the old way were just as valid. Thus, in the process of transition to the new law, the old polygamist family structure became grounded on a legitimate floor. However, the problems experienced in such families in daily life did not stop from passing on to the courts that applied the new law. This study intends to point out some of the legal problems seen in polygamy after the Turkish Civil Code, adopted in 1926, through the examples found in the court archive, which is an unused source in the history of law history. One aspect of the work is to be able to demonstrate the importance of court archives that can be used as a source in the writing of our social history of the near future.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 13 Şubat 2018
Kabul edildiği tarih: 26 Mart 2018
Yayınlanma tarihi: 27 Haziran 2018

Article Info

Date submitted: 13 February 2018
Date accepted: 26 March 2018
Date published: 27 June 2018

Anahtar sözcükler

Medenî Kanun; Hukuk İnkılâbı; Adliye Arşivleri; Çokeşlilik; Rize

Keywords

Civil Code; Law Revolution; Courthouse Archives; Polygamy; Rize

DOI: 10.1501/Dtcfder_0000001588

Giriş

Hak kelimesinin çoğulu olan hukuk, terim olarak bir toplum içinde yaşayan insanların birbirleriyle ve devletle olan ilişkilerini düzenleyen kurallar bütünüdür (Bozkurt 9).

İnsan, doğası gereği toplumsal bir varlıktır; tek başına hayatını idame ettirebilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla bir toplumun parçası olan insanların, bir arada yaşamalarından kaynaklanacak muhtemel problemlerinin hâlli için, önceden tespit edilmiş kurallara ihtiyaç vardır. Nitekim bilinen en eski zamanlardan itibaren insan topluluklarının, bu türden bir hukukî yapıya –elbette kendi ölçüleri nispetinde- sahip oldukları bilinmektedir (Öztan 3).

Bir toplumun içinde bulunduğu hukukî yapı, bir taraftan o toplumun fertlerinin birbirleriyle, tabiatla ve devletle kurduğu ilişkiler çerçevesinde gelişirken; diğer taraftan bu ilişkilere yeni bir form, yeni bir yapı kazandırır. Bu hâliyle hukuk da bizatihî toplumun kendisi gibi dinamik bir yapı arz etmektedir.

Bu tespit, köklü bir maziye sahip olan Türk milletinin tarihî serencamını da kapsamaktadır. Çok çeşitli coğrafyalarda, farklı kültür çevrelerinde ve yüzyıllara yayılan bir süreç içinde Türk milleti, hukukî olarak büyük dönüşümler geçirerek günümüze ulaşmıştır. Kabaca İslâmiyet'in kabulünden önce ve sonra olarak ikili bir tasnife tâbi tutabileceğimiz Türk hukuk tarihi, Cumhuriyet'in ilânından sonra gerçekleşen hukuk inkılâbıyla yepyeni bir boyut kazanmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleştirilen büyük hukuk inkılâbının en önemli ayağı, hiç şüphesiz İsviçre Medenî Kanunu'nun aynen kabul edilmesidir. Zira özel hukukun temelini oluşturan medenî hukuk, bir ülke vatandaşlarının birbirleriyle ve nispeten devletle olan ilişkilerini düzenler (Öztan 103). Kişiler hukuku, aile hukuku, miras hukuku, eşya hukuku ve borçlar hukuku, medenî hukuka içkin alt başlıklardır. Bu başlıklar dikkate alındığında, medenî hukukun önemi kendiliğinden anlaşılabilir. Zira insanın, ana rahminden ölümüne kadar hayatının her safhasında var olan toplumsal ilişkiler, medenî hukukun kapsamı içine girmektedir (Akıntürk ve Ateş 43; Kılıçoğlu 7).

Bu çalışmada, Türk hukuk tarihi açısından köklü bir dönüşümü ifade eden 1926 Hukuk İnkılâbı'nın makro bir analizini yapma iddiası söz konusu değildir; bilâkis, sadece medenî kanunla ilgili değişimin ortaya çıkardığı birtakım sonuçlara odaklanılacaktır. Bilindiği üzere 1926 yılına kadar tamamen şer'î hukuka dayanan Türk medenî hukuku, artık laik bir hüviyete bürünmüştür. Bu durum, eski hukuk normları çerçevesinde oluşmuş toplumsal pratiklerle, yeni hukukun inşa etmeye çalıştığı düzen arasında birtakım tezatlar ortaya çıkarmıştır.[1]

[1] Mesela 1926'dan önce iki ya da daha fazla sayıda kadınla evlenilerek oluşturulmuş bir ailenin durumunun ne olacağı önemli bir problemdir. Bu ve benzeri problemlerin hâlli için Medenî Kanun'un kabulünden sonra bir de bu kanunun tatbikine ilişkin bir kanun çıkarılmıştır. Bkz: "Kanûn-ı Medenî'nin Sûret-i Mer'iyet ve Şekl-i Tatbiki Hakkında Kanun." Resmî Ceride. Tarih: 19 Haziran 1926, Sayı: 402, Numara: 864, s.1547-1555. Web. 7 Şubat 2018. Böylelikle 1926'dan önce kurulmuş olan çok eşli aileler, yeni hukuka geçiş sürecinde kanunî bir dayanağa sahip olmuştur. Kanunun 9. Maddesi şöyledir: *"Gerek evlenmenin akdi ve zevâli ve gerek karı ve kocanın şahıslarına dair olan neticeleri yeni kanunun mer'iyeti tarihinden itibaren onun ahkâmına tâbidir. Yeni kanunun mer'iyetinden evvel eski kanuna tevfîkan akdedilmiş olan evlenmeler yeni kanun nazarında dahi sahih olduğu gibi yeni kanunun mer'iyetinden evvel eski kanuna tefvîkan sahih olarak zevâl bulmuş evlenmeler de yeni kanun nazarında zâildir."*

Aşağıda detayları görüleceği üzere bu çalışmada, 1926 tarihli medenî kanunun kabulünden önce kurulmuş çokeşli ailelerin yaşadığı birtakım hukukî problemler, hukuk tarihi çalışmalarında hiç kullanılmamış bir kaynak olan adliye karar klasörlerindeki davalar üzerinden ele alınmıştır. Rize Adliye Arşivi'nden temin edilen dokümanların betimsel analiz yöntemiyle tematik olarak tasnif edildiği ve içerik analizine tâbi tutulduğu bu incelemeyle, Türkiye'nin yakın döneme ait sosyal tarihinin yazımında kaynak olarak kullanılabilecek adliye arşivlerinin önemine de işaret edilmiş olacaktır.

Tarihsel Bir Arka Plan: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modernleşme Problemi ve Hukukî Dönüşüm

Osmanlı Devleti, 16. yüzyılın sonlarından itibaren içerden ve büyük ölçüde de dışardan (Batı Avrupa merkezli) kaynaklanan gelişmelerin etkisiyle, geleneksel kurumlarında bir bozulma, bir *ihtilâl* yaşamaya başlamıştır. Bu durum karşısında başlangıçta geleneksel kurumların ıslahına ve ihyasına çalışılsa da, beklenen neticelerin temin edilememesi sebebiyle Avrupa'yı örnek alan yeni düzenlemeler yapılmıştır (Berkes 39-40).

Başlangıçta pragmatik nedenlere dayanan ve askerî problemlere odaklı biçimde sınırlı olarak başlayan Avrupa modeline uygun reformlar, ister istemez diğer alanlarda da etkisini göstermiştir. Zira askerî alanda yapılan reformların başarıya ulaşabilmesi, ordunun sağlık işleriyle ilgilenecek doktorların, istihkâm işlerini yürütecek mühendislerin, malî kaynakları iyi kullanabilecek sağlam bir bürokratik yapının varlığıyla mümkündür. Bütün bunların temini ise modern bir eğitim sistemine muhtaçtır. En nihayetinde ortaya çıkan bu gelişmelerin, kendine ait yeni bir hukuk düzenine yol açması ise tabiî bir durumdur (Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun…* 27). Nitekim Osmanlı Devleti'nin geleneksel yapısının ve zihniyetinin radikal bir dönüm noktası olan Tanzimat, on yıllara yayılan bu gelişmelerin bir sonucu olmuştur.

Osmanlı Devleti Tanzimat Fermanı'yla, klasik örgütlenme modelinden çok büyük ve köklü tavizler vermiştir. Bu fermanla birlikte padişahın şahsında devlet, vatandaşları arasındaki din, dil, ırk ve mezhep farklılıklarını ortadan kaldırmayı taahhüt etmiştir. Yani artık Müslümanların "hâkim", gayrimüslimlerin "mahkûm" olduğu millet sistemi yerine, eşit vatandaşlığa dayanan yepyeni bir yapı kurulmak istenmektedir (İnalcık ve Seyitdanlıoğlu 1-3). Bunu yapabilmenin yolu ise, köklü bir hukukî dönüşümden geçmektedir.

Tanzimat döneminde bu çerçevede yapılan reformların birer mahsulü olan kanunlaştırmalarda temel olarak iki yol benimsenmiştir: Birincisinde yürürlükteki dinsel hukuk düzeninin modernleştirilmesi yoluyla yapılan kanunlaştırmalar söz konusudur. Bu grupta özellikle dört kanun büyük önem taşımaktadır: 1840 ve 1851 tarihli Ceza Kanunnameleri, 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi, 1876 tarihli Medenî Kanun (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye) ve 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi. İkinci grupta ise genel olarak bazı yabancı kanunların çevrilmesi ya da örnek alınması yoluyla gerçekleştirilen kanunlaştırmalar vardır: 1850 tarihli Ticaret Kanunnamesi, 1858 tarihli Ceza Kararnamesi, 1880 tarihli Usûl-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanunu ve 1881 tarihli Usûl-i Muhakemat-ı Hukukiye Kanunu (Özsunay 43).

Görülüyor ki Tanzimat döneminde ve tabiî sonrasında gerçekleştirilen hukukî dönüşüm, kendi içinde bir tezadı barındırmaktadır. Osmanlı Devleti bir taraftan dine dayalı eski hukuk düzenini korumaya ve yaşatmaya, diğer taraftan yeni ve Avrupa'yı örnek alan bir hukuk düzeni oluşturmaya çalışmaktadır. Bir taraftan eski kadı mahkemeleri varlığını devam ettirirken diğer taraftan laik karakterli nizamiye mahkemeleri kurulmaktadır. Üstelik kadı mahkemeleri Meşihat'a, nizamiye mahkemeleri Adliye Nezareti'ne bağlanarak yapı daha da karmaşık bir hâle getirilmektedir (Arsebük 16).

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar devam edecek olan bu karmaşık yapının temel sebeplerinden biri de kapitülasyonlar olmuştur. 1800'lerden önce Osmanlı ile Avrupa arasındaki uluslararası ticarette, dinî ve kültürel bakımdan birbirine rakip iki dünya arasında sık sık baş gösteren çatışmalar, sürekli sınır savaşları ve korsanlık faaliyetleri belirleyici bir rol oynamaktadır. Buna rağmen Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile olan ilişkilerinde İslâm hukuku ilkeleri egemen ve bağlayıcıdır. Bu durumda iki dünya arasındaki farkı gidermenin yolu, yine İslâm hukukundan doğan aman müessesesi olmuştur (İnalcık ve Quataert 237). Esasen kapitülasyonların çıkışında değilse bile daha sonra ısrarla devam ettirilmesinde bu durumun önemli bir payı olmuştur. Zira Avrupalı devletler, Osmanlı Devleti'nin İslâm şeriatına dayanan yapısını ve kendi tüccarlarının bu hukuka uyamayacaklarını bahane ederek kapitülasyonları kaldırmamışlardır (Cevdet Paşa 62-63).

Kapitülasyonların Osmanlı Devleti'ne temelde iki yönden zarar verdiğini söyleyebiliriz. Bunlardan ilki ekonomiktir. Osmanlı Devleti, kapitülasyonlar sebebiyle rekabet gücünü kaybederek ekonomik açıdan gittikçe zor bir duruma

girmiştir. Kapitülasyonların ikinci büyük zararı ise devletin hükümranlık haklarına olmuştur. Adlî kapitülasyonlar yüzünden devlet, kendi ülkesinde bulunan yabancı uyruklu vatandaşları yargılama hakkından mahrum kalmıştır. Üstelik bundan da kötü olan taraf, yabancı devletlerin himayesine giren Osmanlı vatandaşı gayrimüslimlerin de devlet tarafından yargılanamamasıdır (Pamir 85; Bozkurt 10). Esasen böyle bir tablonun ortaya çıkmasının temel sebebi devletin zayıflamasıdır diyebiliriz; ancak bu, meselenin bir boyutudur. Diğer boyutu ise devletin zayıflamasıyla ortaya çıkan bütün bu zaafların, aynı zamanda kısır bir döngüye dönüşerek devleti daha da güçsüz bir hâle getirmesidir.

Netice itibariyle Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılmış olan büyük hukuk inkılâbı, bu tarihî arka planın derin tesirlerinin bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Bu büyük inkılâbın toplumu doğrudan etkileyen boyutu ise, İsviçre Medenî Kanunu'nun kabulü olmuştur. Esasen Osmanlı Devleti'nin son döneminde, yukarıda da belirtildiği gibi, İslâm hukukuna dayanan bir kodifikasyon gerçekleştirilerek bir medenî kanun (Mecelle) oluşturulmuş bulunuyordu. Ancak bu kanun, günün ihtiyaçlarını karşılayamaz durumdaydı (Arsebük 16-17) ve tadili için oluşturulan komisyonda da bir türlü istenilen netice alınamıyordu. Cumhuriyetin ilanından önce Adliye Vekâleti tarafından eski kanunları zamanın ihtiyaçlarına göre tadil etmek üzere Medenî Kanun Komisyonu, Usûl-i Muhakeme-i Hukukiye ve Şer'iye Komisyonu, Ticaret-i Bahriye ve Berriye Komisyonu, Usûl-i Muhakemat-ı Cezaiye Komisyonu ve Kanun-ı Ceza Komisyonu gibi komisyonlar kurulmuştu (Bozkurt 184). 1923'te oluşturulan komisyonlar ise eski usûllerle çalışmalarını sürdürmüş ve tıkanmıştı. İstenen neticeleri veremeyen bu komisyonlar, 1924'teki gelişmelerin ardından yeniden faaliyete geçirilmiş ve artık uluslararası hukuktan faydalanılacağı kesin olarak belirtilmiştir. Buna rağmen yapılan bütün çalışmaların nihayetinde ortaya çıkan tablo, Adliye Vekili Mahmut Esat Bey tarafından şöyle tasvir edilmektedir: *"… Medenî Kanun'un fasılları şöyle yazılmıştı: Bir hüküm Alman kanunundan, bir hüküm Hanbelî mezhebinden, bir hüküm Fransız kanunundan, bir hüküm Şafii'den, Hanefi'den, diğer bir hüküm İsviçre'den. Diğer kanunlar da böyle. (…) Hâkimler bu sistemde yazılmış kanunlar içinde kendilerini bulamamaya, vatandaşlar ise hak ve ödevlerini anlamamaya mahkûm idiler."*(Bozkurt 187-189).

Görülüyor ki yapılan onca çalışmaya rağmen istenilen sonuç tam olarak alınamamıştır. Bu noktada toparlamak gerekirse, hukuk alanında yapılan çalışmaların ana gayesini iki temele dayandırmak mümkündür. Bunlardan ilki, Türk toplumunu modern dünyaya intibak ettirmek, *"muasır medeniyet seviyesinin*

üstüne çıkarmaktır." İkincisi ise, yabancı devletlerin, Türkiye'nin içişlerine müdahale etmesine sebep olan gerekçeleri ortadan kaldıracak bir yapı kurmaktır. Bunu sağlamak için Lozan'da çok ciddi bir mücadele verilerek kapitülasyonlar kaldırılmıştır.

İnkılâbın Toplumsal Etkilerini Gösteren Bir Kaynak Olarak Adliye Arşivleri

Yukarıda büyük devlet teşkilatları, hukuk sistemleri ve uluslararası ilişkilerle ilgili büyük bir tarih anlatısı, Osmanlı Devleti özelinde çok kısa bir biçimde özetlenmeye çalışılmıştır. Bu büyük tarih anlatısının günlük yaşama ve sıradan insanların hayatlarına ne gibi etkileri olduğu, genellikle tarih araştırmalarında göz ardı edilen bir noktadır. Her ne kadar Annales ekolü gibi tarih telâkkîleri, sıradan insanları tarihi yapan aktörler olarak ön plana çıkarmayı teklif etse de (Burke 24), bilhassa Cumhuriyet'in ilk yılları için bu tip tarih yazıcılığı, siyasî ve askerî tarihin gölgesinde kalmıştır. Böyle olmasının temel sebeplerinden biri, hiç şüphesiz, meselenin bu boyutuna ışık tutacak tarihî kaynakların az oluşudur.

Bu çalışmada kullanılan ve aşağıda kaydı bulunan dava özetleri, Cumhuriyet döneminin sosyal tarihinin yazımına katkı sunacak temel bir kaynağın varlığını ortaya koymaktadır. Bu açıdan bakıldığında, çalışmanın dolaylı sonuçlarından birinin, tarih araştırmalarında çok az müracaat edilen ve arşivciliğimiz açısından ihmâl edildiği görülen adliye arşivlerinin muhafazasına ve kullanımına dikkat çekmek olduğu söylenebilir. Osmanlı kadı mahkemelerinden bugüne ulaşan şer'iye sicilleri ve bu sicillerin Osmanlı Devleti'nin sosyal tarihinin yazımındaki önemi dikkate alındığında, Cumhuriyet dönemi mahkemelerinin sahip olduğu arşivlerin ne kadar kıymetli olduğu kendiliğinden anlaşılabilir. Maalesef bu konuda ne devlet arşivlerinin bir çalışması ne de tarihçiliğimizin bir ilgisi söz konusudur. Rize Adliyesi'ne ait arşivde yapmış olduğumuz incelemeler, bu konudaki imkânlarımızı ve buna nispetle ihmâllerimizi ortaya koymaktadır.

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti bir yandan hukuk alanında kanunlaştırmalar yaparken bir yandan da yeni bir adlî teşkilatlanma gerçekleştirmiştir. Klasik dönemin temel müesseseleri olan kadı, cemaat ve konsolos mahkemeleri dışında ticaret, nizamiye ve imtiyazlı vilâyet mahkemeleri kurulmuştur. Bu dönemde yüksek yargıda da gelişmeler yaşanmış, Yargıtay (Divân-ı Ahkâm-ı Adliye) ve Danıştay (Şûrâ-yı Devlet) mahkemeleri ortaya çıkmıştır (Küçükyağcı 36-68). Millî Mücadele döneminin olağanüstü şartlarının doğurduğu İstiklâl Mahkemeleri bir istisna olarak değerlendirilirse, Osmanlı'dan tevarüs edilen bu teşkilâtın,

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, yeni dönemin ruhuna uygun bir biçimde yeniden yapılandırıldığı ve yargılama faaliyetlerini yürüttüğü söylenebilir.

Bu bağlamda değerlendirilmesi gereken Rize Adliyesi'nin Cumhuriyet döneminde bilinen ilk faaliyetleri, 1920'li yıllara kadar gitmektedir (Bay 539). Bu adliyede faaliyet göstermiş olan 1. Asliye Hukuk ve Ağır Ceza Mahkemeleri, 1930'lu yıllara kadar uzanan arşiv malzemelerine sahiptir. Söz konusu mahkemelerin arşivlerinde, davalara ait dosyalar ve mahkeme sonunda kayıt altına alınmış olan dava kararları mevcuttur. Dava dosyaları tasniflenmemiş bir biçimde çuvallar içinde muhafaza edilmektedir. Davalara ait kararlar ise, yıllara göre oluşturulan karar kartonları yahut karar klasörleri içinde tasniflenmiş ve korunmuştur. Karar klasörlerinde muhafaza edilen evrak, Osmanlı şer'iye sicillerindeki örneklerde olduğu gibi, mahkemelerde görülen her bir davayla ilgili özet bilgiler vermektedir. Davanın konusu, tarafların iddia ve savunmaları, deliller, tanık ifadeleri ve bilirkişi raporları gibi davaya ilişkin her türlü bilgi, her bir davanın sonunda, kararla birlikte özet olarak kayıt altına alınmakta ve hâkim tarafından imzalanıp mühürlendikten sonra arşivlenmektedir.

2015 yılında yaptığımız müracaat sonunda girme ve inceleme imkânı bulduğumuz Rize 1. Asliye Hukuk Mahkemesi'ne ait karar klasörlerinde boşanma, tazminat, velâyet, alacak-verecek, isim ve yaş tashihi gibi asliye hukuk mahkemelerinin görev alanına giren her türden davaya ilişkin binlerce kayıt mevcuttur. Bu kayıtların içinde, 1926 tarihli medenî kanunun kabulünden önce kurulmuş olan çok eşli ailelere ait davaların özetleri de yer almaktadır.

Hukuk İnkılâbı'ndan Sonra Çok Eşli Ailelerde Görülen Hukukî Problemler

1926 yılında kabul edilen Türk Medenî Kanunu, Osmanlı Devleti'nden tevarüs edilen medenî hukukta köklü birtakım değişiklikler yaşanmasına yol açmıştır. Bu kanunun toplumu en çok ilgilendiren ve pratik hayata doğrudan etki eden yönlerinden biri, aile düzenine ilişkin yeni normlar getirmesi olmuştur.

Bilindiği üzere aile, karı-koca ve çocuklardan oluşan en küçük toplumsal birimdir. Sosyolojik ve antropolojik açıdan ailenin temel fonksiyonu, insan soyunu sürdürmeyi ve cinsel hayat başta olmak üzere birincil ilişki ihtiyacını gidermeyi temin etmesidir (Sarı 17). Bununla birlikte medenî kanunun bir parçası olan aile hukuku açısından bakıldığında, hısımlık ilişkileri de aile kavramının içinde değerlendirilir. Ailenin, bir toplumun en temel birimi olması hasebiyle, aile ilişkilerinin sağlıklı yürüyüp yürümemesi, toplumsal ilişkileri doğrudan etkiler.

Bundan dolayıdır ki, aile içi ilişkiler hukukî bir çerçevede ele alınarak, Aile Hukuku başlığı altında düzenlenmiştir (Kılıçoğlu 1-2).

Konuyu Osmanlı Devleti özelinde ele aldığımızda da benzer bir yaklaşımla karşılaşılmaktadır. İslâm hukuku, dolayısıyla Osmanlı hukuku açısından aile, bireysel mutluluğu, toplumsal huzuru ve neslin devamını sağlamak gibi temel fonksiyonlara sahiptir (Karaman 287). Bu sebeple dinî açıdan (Kur'an ve Sünnet'e göre) bir zorunluluk olmamasına rağmen, İslâm hukukunda, nikâh akdinin gelişigüzel yapılmasını engelleyen mekanizmalar oluşmuştur. Osmanlı pratiğinde nikâh akdinin gerçekleştirilmesi konusunda kadılar ve kadıların yetki verdiği (genellikle din görevlisi olan) kişiler sorumlu kılınmışlardır (Aydın 59-62). İslâm hukukunda nikâhın resmî devlet görevlisi tarafından kayıt altına alınması dışında karşılıklı rızaya dayanması ve şahitler huzurunda gerçekleştirilmesi gibi özellikleri, laik uygulamalarla benzerlik gösterir. Buna karşılık İslâm hukukunda var olan mihir, boşanma hakkının teorik olarak erkeğe verilmiş olması ve yine erkeklerin çok eşlilik yapabilmeleri, tartışma konusu farklardan bazılarıdır.

Çalışmamız açısından üzerinde durulması gereken mesele çok eşliliktir. İslâm hukuku, erkeğin birden çok kadınla evlenmesine cevaz vermektedir. Bu sebeple çokeşlilik, 1926 tarihli Medenî Kanun'un kabulüne kadar Osmanlı toplumunda varlığını devam ettirmiştir. Bununla birlikte yapılan araştırmalar, coğrafî farklardan kaynaklanan değişimlere rağmen, Osmanlı toplumunda tek eşliliğin daha yaygın olduğunu ortaya koymaktadır.[2] Örneğin 1545-1659 tarihleri arasında Edirne askerî kassamı tarafından tutulan tereke kayıtları, söz konusu tarihlerde mirası paylaştırılan 1516 askerînin (askerî, kamu görevlisi olarak anlaşılmalıdır), sadece 103 tanesinin (%7) iki, 6 tanesinin de (%1'den az) üç eşli olduğunu göstermektedir (Aydın 81; Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile* 22). Daha yakın döneme ait kayıtlar da, bu oranların büyük ölçüde devam ettiğini ortaya koymaktadır. İstanbul'daki çok eşlilik oranı 1885'te %2.51, 1907'de %2.16'dır. 1912-1921 tarihleri arasında Girit Adası'nda gerçekleşen 1097 evliliğin sadece 62'si ikinci evlilik olarak kayda geçmiştir. Bu oranlar, Suriye, Lübnan gibi bölgelerde daha yüksek olmasına rağmen (Aydın 82-83), tek eşliliğin Osmanlı toplumunda daha yaygın olduğu net biçimde görülmektedir.

[2] Nejat Göyünç ve Ömer Lütfi Barkan gibi tarihçilerin Osmanlı iktisat tarihine ilişkin yaptıkları çalışmalarda, tahrir defterlerinde kayıtlı vergi mükellefi hanelerin nüfusu, 4 ilâ 8 kişi arasında değişen büyüklüklerde kabul edilmektedir. Bu durum, Osmanlı toplumunda çekirdek aile modelinin daha yaygın olduğunun bir göstergesidir. Bkz: İlber Ortaylı. *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2009, 20.

Buna rağmen İkinci Meşrûtiyet döneminde, diğer pek çok konuda olduğu gibi *taaddüd-i zevcât* (çokeşlilik) konusunda da Osmanlı kamuoyunda yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Aile, kadının toplumsal konumu ve eğitimiyle ilgili tartışmaların bir parçası olan çokeşlilik meselesi, bu dönemde eleştiri konusu hâline gelmiştir (Berkes 444-450; Toprak 228-234). Mecelle'nin eksik yönlerini tamamlamak üzere hazırlanan 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi, bu tartışma ve eleştirilerin etkisi altında oluşturulmuş ve çok eşlilik konusunda birtakım kısıtlayıcı hükümler getirmiştir (Aydın 194). Ancak bilindiği üzere çokeşlilik, ancak 1926 tarihli Türk Medenî Kanunu ile yasaklanmıştır.

Esasen bu çalışmada elde edilen veriler, Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine geçiş sürecinde, Türk toplumunda ve özel olarak Doğu Karadeniz bölgesinde çok eşliliğin ne oranda yaygın olduğunu göstermekten uzaktır. Tespit edebildiğimiz sınırlı sayıdaki dava özetleri, sadece 1935-1937 yılları arasında, 1926 tarihli Türk Medenî Kanunu'nun kabulünden önce gerçekleşen çokeşli evliliklerdeki birtakım hukukî problemleri ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu geçiş sürecinde çokeşliliğin toplumda ne oranda gerçekleştiğini tespit etmek için, farklı kaynaklar kullanılarak yapılacak derinlemesine tahlillere ihtiyaç vardır. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, savaş ve göç olguları, büyük bir toplumsal hareketliliğe yol açmıştır. Bu olguların, gerçekleşen siyasî ve ekonomik dönüşümle birleştiğinde toplum üzerinde ne gibi etkilere sahip olduğu da, üzerinde durulması gereken bir problem alanıdır.

Rize 1. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin arşivinden tespit edebildiğimiz kadarıyla Rize'de, 1935-1937 yılları arasında, çok eşli ailelerin boşanma, muavenet, nikâhın tescili, boşanmanın tescili, nafaka ve nüfus kaydının düzeltilmesi gibi konuları kapsayan toplam yirmi üç dava söz konusu olmuştur. Bu davalardan 6'sı nikâhın tescili, 5'i muavenet, 5'i boşanma, 3'ü evlilik kaydının iptali, 2'si nüfus kaydının düzeltilmesi, 1'i boşanmanın tescili ve 1'i de babalık davasıdır.

Aşağıda özetlerini vereceğimiz bu davaların ortaya koyduğu bazı kesin sonuçlar vardır. İşaret edilmesi gereken sonuçlardan ilki, davalara konu olan ihtilâfların kaynağıyla ilgilidir. Eski hukuktan yeni hukuka geçişte, ailelerin nüfusa kayıt ve tescillerinin yapılmaması, davaları ortaya çıkaran en önemli problemdir. Boşanma ve nafaka dışındaki 13 davanın, nüfusa kayıt yapılmamasıyla doğrudan ilgili olduğu görülmektedir.

Mahkemeye intikal eden davaların çoğunda görülen bu tescil probleminde dikkati çeken bir husus söz konusudur. Davalarda karşı karşıya gelen tarafların çoğunluğu köylerde yaşamaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla 23 davanın 20'sinde taraflar, Rize'ye bağlı köylerde yaşamaktadırlar. Bu durum, günlük hayatın akışı içinde ihtiyaç hâsıl olmadıkça, kırsalda yaşayan insanların devletle temas etmediklerinin de bir işaretidir.

Mahkemeye intikal eden davalarda, gerçekleşen çokeşli evliliklerde kimi zaman, ilk eşiyle çocuk sahibi olamayan erkeklerin, ikinci defa evlilik yapma yoluna gittiği görülmektedir.[3] Hatta bu gibi durumlarda ilk eşin gönüllü olduğuna dair işaretler vardır. Bunun dışında nüfusa tescil davalarında görüldüğü üzere, ölen bir erkeğin eşinin, küçük erkek kardeşle evlendirilmesi (kayınbirader evliliği/levirat) yoluna gidilmiştir.[4] Yine nikâhın tescili davalarından birinde, Müslüman bir erkeğin, gayrimüslim olması kuvvetle muhtemel Niko isimli şahsın kızıyla evlendiği ve bu kızın isminin değiştiği görülmektedir. Ne İslâm hukuku ne de yeni medenî kanun açısından mahzuru olmayan bu evlilik, toplumsal etkileşim ve nüfus hareketleri yönünden kayda değerdir. Son olarak dava özetlerinde, medenî kanunun kabulünden sonra da, hukuka aykırı olmasına rağmen çokeşli evliliklerin yapılmaya devam ettiğini gösteren örnekler vardır.[5] 1926 tarihli Türk Medenî Kanunu'nun kabulünden sonra, medenî hukuka ilişkin çok sınırlı bir alanla ilgili de olsa, temin ettiğimiz bu bilgiler, inkılâpların toplumsal boyutuna ilişkin çok önemli veriler sunmaktadır.

Son olarak ve tekraren belirtilmelidir ki, Cumhuriyet döneminin sosyal tarihi için ihtiyaç duyulan kaynakların, adliye arşivlerinin sahip olduğu zengin içerikle temin edilebileceği, bu örneklerden anlaşılmaktadır. Bu tespiti bütün açıklığıyla göstermesi ve hukuk tarihi çalışmalarında da kullanılabilmesi için söz konusu davaların özetlerini aktarmak istiyoruz. Bu arada davalar nispeten yakın bir döneme ait oldukları için, etik açıdan isimlerin açıkça yazılması uygun görülmemiştir. Davalar, her bir alt başlığın altında "DV1, DV2, DV3" gibi kısaltmalarla kodlanmış, özel isimler ve mekân isimlerinin sadece baş harfleri yazılmıştır.

[3] Bkz: 1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 103, Karar No: 291, Karar Tarihi: 15.05.1935; 1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 736, Karar No: 757, Karar Tarihi: 11.12.1935.

[4] Bkz: 1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 41, Karar No: 462, Karar Tarihi: 17.07.1935; 1937 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 714, Karar No: 945, Karar Tarihi: 11.11.1937.

[5] Bkz: 1936 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 717, Karar No: 703, Karar Tarihi: 09.09.1936; 1937 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 863, Karar No: 988, Karar Tarihi: 29.11.1937.

Çok Eşli Ailelerde Görülen Hukukî Problemlere İlişkin Dava Özetleri

1-Nikâhın Tescili Davaları

DV1 - Davacı: İ. nahiyesinin T. köyünden H.

Davalı: O. kızı Ş.

Davacı vekilinin beyanına göre, müvekkili olan H. iki buçuk sene evvel Y. köyünden M. kızı F. ile birleşerek karı koca gibi yaşamış, bu birleşmenin neticesi olarak hâlihazırda bir buçuk yaşında olan Ş. isminde bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir. İlgili kanun gereğince bu çocuğun H. ve F. adına nüfusa kaydı gerekmesine rağmen, davalı Ş.'nin, 1340 (1924) senesinde H. ile Medenî Kanun'un kabulünden önceki hukuka uygun olarak evlendiklerini gösteren ilmühabere istinaden davacının karısı olduğunu tescil ettirmesinden dolayı söz konusu kayıt gerçekleşmemiştir. Davacı taraf, 1927 yılında, köy nikâhı ve dinî merasim şeklinde bir evlenme olmasına rağmen bunun resmî bir hükmü olmadığı iddiasıyla, davalı Ş. ile olan evlilik kaydının iptali talebinde bulunmuştur. Bu iddia karşısında davalı tarafın avukatı, müvekkilesinin davacı ile 1340 (1924) senesinde şahitler huzurunda ve eski hukuka uygun olarak evlendiklerini, uzun süre karı koca olarak yaşadıktan sonra davacının müvekkilini evden kovduğunu ve kendisine nafaka bağlattığını, ayrıca davacının, ismi geçen F.'nin ırzına geçmeye teşebbüsten mahkûm edildiğini beyan ile iyi niyetli olmayan bu davanın reddini talep etmiştir. Yapılan inceleme ve duruşmalar neticesinde Mart 1341 (1925) tarihinde iki tarafın eski usûl dairesinde evlenip üç sene kadar nişanlı kaldıktan sonra birleşerek karı koca hayatı yaşadıkları, bilâhare davacının, adı geçen F. ile cinsî münasebette bulunmasından dolayı davalının evini terkettiği ve nafakaya bağlandığı, ilgili dairelerden alınan evrak ve şahitlerin beyanı ile sabit olduğundan, davanın reddine ve mahkeme masraflarının davacı tarafa yüklenmesine karar verilmiştir.[6]

DV2 - Davacı: Rize'nin M. nahiyesine bağlı M. köyünden S.

Davalı: Aynı nahiyenin H. köyünden M. kızı S.

Üçüncü şahıs sıfatıyla müdahil: Ş. oğlu Y.

Davacı vekili, müvekkili S.'nin on beş sene evvel, davalı S. ile eski hukuka uygun olarak evlendiğini ve kendisinden, 1340 (1924) doğumlu F. isminde bir kız çocuğu olduğunu beyan etmiştir. Davacı S., 1341 (1925) yılında ticaret için Rusya'ya gitmiş ve burada bulunduğu sırada, davalı, güya kocasının kendisini eski

[6] 1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 113, Karar No: 498, Karar Tarihi: 11.09.1935.

usûl ile boşadığından bahisle ismi geçen üçüncü şahıs Y. ile evlenmiş ve bu evliliğini tescil ettirmiştir. Avukatı, davacı S.'nin, davalı S.'yi ne bizzat ne de vekâlet yoluyla boşamadığını, ayrıca boşadığına dair bir vesika dahi göndermemiş olduğunu, dolayısıyla S. ile Y. arasındaki evliliğin hükümsüzlüğüne, müvekkilinin karısı olmak üzere nüfusa kayıt ve tesciline karar verilmesini talep etmiştir. Davalı vekili, müvekkilesinin eski hukuka uygun olarak davacıyla evlendiğini ve bu evlilikten bir kız çocukları olduğunu kabul etmiş, ancak davacının, 1341 (1925) yılında müvekkilesini boşadığını ve talakname* verdiğini iddia etmiştir. Ayrıca 1926 yılında adı geçen Y. ile, Medenî Kanun'a uygun olarak evlenmiş ve kendisinden hâlâ hayatta olan üç çocukları olmuştur. Dolayısıyla davanın reddine karar verilmesi talep edilmiştir. Üçüncü şahıs Y. de davalı S.'nin beyanlarını teyit eden bir ifade vermiştir. Yapılan inceleme ve duruşma sonunda, dinlenen şahitlerden, davacının dokuz sene evvel davalıyı evinden kovduğu, İstanbul'a gittikten sonra kendisine boşanma kâğıdı gönderdiği ve davacının iddialarının sabit olmadığı anlaşıldığından davanın reddine ve mahkeme masraflarının davacı tarafa yüklenmesine karar verilmiştir.[7]

DV3 - Davacı: Rize'nin M. köyünden H. kızı S.

Davalı: K. köyünden M. oğlu Ö.

Davacı vekili, müvekkilesinin, ilk kocası ve davalının kardeşi olan A.'nın 1331 (1915/1916) senesinde ölmesinden dolayı, Medenî Kanun'un yürürlüğe girmesinden evvel, 1340 (1924) yılında ve şahitler huzurunda, eski hukuka göre davalı Ö. ile evlendiğini, karı koca olarak bir arada yaşadıklarını ve Ö.'nün sulbünden bir aylık bir çocukları olduğunu beyan etmiştir. Davacı, 2330 numaralı af kanununa uygun olarak durumu tescil ettirmek istemiş ancak davalı buna karşı çıkmıştır. Davacı vekili, müvekkilesinin, davalının karısı olarak nüfusa kayıt ve tescilinin yapılmasını talep etmiştir. Davalı vekili, davacının, müvekkilinin ölmüş kardeşi A.'nın eski karısı olduğunu kabul etmiş, ancak yaşlı bir kadın olduğunu ve müvekkiliyle evlenmediğini iddia etmiştir. Müvekkilinin yirmi senedir M. kızı F. ile evli olduğunu ve eski usûl dairesinde bir akit yapılmadığını belirten davalı vekili, davanın reddi talebinde bulunmuştur. Yapılan inceleme ve muhakeme sonucunda, davacı S.'nin, davalı Ö. ile, davalının kardeşi olan A.'nın, 12.10.1331 (1915/1916) tarihinde askerde ölmesinden sonra 40 lira mihri müeccel ve 40 lira mihri muaccel

* Boşanma belgesi.

7 1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 41, Karar No: 462, Karar Tarihi: 17.07.1935.

karşılığında evlendikleri, o günden dava tarihine kadar aynı çatı altında yaşadıkları, ayrıca bir çocukları olduğu, ancak davalının, diğer karısından korktuğu için davacı S.'yi sahiplenmediği, şahitlerin yeminli ifadesiyle sabit olmuştur. Mahkeme davacının, davalının karısı olmak üzere nüfusa kayıt ve tesciline, mahkeme masraflarının davalı tarafa yüklenmesine karar verilmiştir.[8]

DV4 - Davacı: Rize'nin F. köyünden M. oğlu S.

Davalı: Aynı köyden karısı Niko kızı P. (A.).

Davacı, Medenî Kanun'un kabulünden evvel 1341 (1925) senesinde babası tarafından davalı ile evlendirildiğini, o tarihten beri kendisiyle karı koca olarak yaşadığını, davalıdan çocuğu olduğu hâlde öldüğünü beyan ederek, davalının karısı olmak üzere nüfusa kayıt ve tescil yapılmasını talep etmiştir. Davalı, davacının ifadelerini kabul ile kendisinin de söz konusu tescile taraftar olduğunu ifade etmiştir. Yapılan inceleme ve şahitlerin şehadeti ile talep yerinde bulunmuş ve tarafların karı koca olarak nüfusa kayıtlarının yapılmasına karar verilmiştir.[9]

DV5 - Davacı: V. köyünden ölü S. kızı F.

Davalı: I. köyünden H. oğlu Y. ve karısı S. kızı F.

Davacı F. davalı Y. ile on sekiz sene evvel eski usûl dairesinde evlendiğini, kendisinden üç çocuk dünyaya getirdiğini, ancak davalı Y.'nin, Medenî Kanun'un kabulünden sonra 1927 senesi içinde davalı S. kızı F. ile evlendiğini, çocukların anneleri olarak da davalı F.'yi gösterdiğini iddia ederek Y. ile F. arasındaki evliliğin iptalini, kendi nikâhının tevsikini ve çocukların anneleri olarak da kendisinin kaydını talep etmiştir. Dava devam ederken, 15.06.1937 tarihli dilekçe ile davacı taraf, F. ve Y.'nin evliliklerinin Medenî Kanun'un kabulünden önce olduğunu ve Y., karısı ve çocuklarını evine kabul ettiği için, nikâhın iptali ve nafaka davalarını ileriye bıraktığını belirtmiştir. Davalı F., nüfusta kaydı bulunan iki çocuğun ve kaydı yapılmamış olan H.'nin, davacı S. kızı F. ile davalı Y.'den olduklarını, kendilerinin ise Medenî Kanun'un kabulünden evvel evlendiklerini beyan etmiştir. Dinlenen şahitlerin beyanları ve yapılan incelemeler neticesinde davacı S. kızı F. ile davalı Y.'nin, eski usûl dairesinde 1335 (1919) senesinde on beş lira mihri müeccel

[8] 1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 583, Karar No: 798, Karar Tarihi: 23.12.1935.

[9] 1936 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 282, Karar No: 319, Karar Tarihi: 08.04.1936.

ile nikâhlarının kıyıldığı, karı koca oldukları ve üç çocukları bulunduğu sabit hâle geldiğinden durumun nüfusta tesciline karar verilmiştir.[10]

DV6 - Davacı: T. köyünden A. kızı S.

Davalı: K. köyünden M. oğlu M.

Davacı S., davalı M. ile 1339 (1923) senesinde, eski usûl dairesinde 100 lira mihri müeccel ile evlendiğini ve o tarihten iki ay evveline kadar karı koca olarak yaşadıklarını, ancak kocasının iki çocuğuyla birlikte kendisini evden kovduğunu iddia ederek nikâhlarının tevsikini ve kendisine nafaka bağlanmasını talep etmiştir. Davalı M., davacı ile on iki sene evvel eski usûl dairesinde evlendiklerini ve iki çocukları olduğunu kabul etmiştir. Ayrıca kendisinin İzmir'de bulunduğu sırada davacı S.'nin sebepsiz yere babasının evine gittiğini, davet ettiği hâlde evine dönmediğini beyan ederek, babası M. ve üvey annesi Z.'ye itaat etmesi şartıyla evine dönmesini, aksi takdirde çocukların kendisine verilerek davanın reddini talep etmiştir. Yapılan inceleme ve değerlendirme sonucunda tarafların 1339 (1923) senesinde eski usûl ile evlendikleri, davalının ticaret için İzmir'de bulunduğu bir sırada davacının, kayınpederi ve kaynanası tarafından çocuklarla birlikte evden kovulduğu, davalının İzmir'den dönüşünden sonra çocukları ve karısıyla ilgilenmediği anlaşıldığından, taraflar arasındaki nikâh akdinin nüfusa tesciline, davacı S. ve çocukları için aylık altı lira nafaka bağlanmasına karar verilmiştir.[11]

2-Nafaka Davaları

DV1 - Davacı: Rize'nin K. nahiyesine bağlı D. köyünden D. kızı Y.

Davalı: Y. köyünden O. oğlu Ö.

Davacı Y., davalı Ö. ile on sene evvel, eski usûlle evlendiğini, kendisinden E. isminde bir kız çocuğu olduğunu, ancak davalı Ö.'nün çocuğuyla birlikte kendisini evinden kovduğunu, eğer davalı kendilerine yardım etmezse sefalete düşeceklerini iddia etmiş, bu durumda mahkeme süreci de dâhil olmak üzere icap eden nafakanın kendisine ödenmesini istemiştir. Ayrıca hükümet teminatı olmadığı sürece evine dönemeyeceğini ve bu sebeple kendisine nafaka bağlanmasını talep etmiştir. Davalı Ö., yapmış olduğu savunmasında, davacı Y.'nin ikinci karısı olduğunu, birinci karısını boşaması yolunda talepte bulunduğunu, bunu kabul etmeyince gücenerek, rızası hilâfına evi terkettiğini, bunun üzerine ev kiralayarak

[10] 1937 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 785, Karar No: 947, Karar Tarihi: 15.11.1937.

[11] 1937 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 360, Karar No: 914, Karar Tarihi: 04.11.1937.

ilk eşini buraya taşıdığını, evine dönmesi için kendisine ihbarda bulunduğunu, ancak davacının, kardeşinin teşvikiyle gelmekten imtina ettiğini söylemiştir. Ayrıca keyfiyeti, köy ihtiyar heyetinin şehadetnamesiyle de ispat edebileceğini belirten davalı Ö., davanın reddedilmesi talebinde bulunmuştur. Netice itibariyle davalı Ö.'nün beyanlarının doğruluğu, mahkemeye sunulan şehadetname ile teyit edildiği, davacının, kocasının evine dönmeyeceği ikrar ile sabit hâle geldiği için hâkim, Y.'nin sırf nafakaya bağlanmak ve istediği yerde bulunmak hevesinde olduğu kanaatiyle davayı reddetmiş, mahkeme masraflarını da davacı tarafa yüklemiştir.[12]

DV2 - Davacı: Rize'nin Z. köyünden A. kızı E.

Davalı: Aynı köyden kocası M. oğlu T.

Davacı E., davalının çocuğu olmamasından dolayı on beş sene evvel kendisini ikinci eş olarak aldığını ve bir müddet yaşadıktan sonra kendisinden de çocuğu olmadığı için eza ve cefa vererek evden kovduğunu, yardıma muhtaç durumda bulunduğunu, davacı her ne kadar evini ikiye ayırarak eşyasıyla birlikte teslim ve iaşesini temin etmiş ise de davacıya güvenemediğini beyan ile kendisine nafaka bağlanmasını talep etmiştir. Davalı, davacıyı dövmediğini ve evden kovmadığını ifade ve davacının, kardeşinin etkisiyle kendisine ait arazinin bir kısmını almak istemiş olabileceğini beyan etmiştir. Yaşlı olduğunu, iki eşinden başka çocuğu bulunmadığını söyleyen davalı, eşlerinin yardımına muhtaç olduğunu ve evini de ikiye ayırdığını, davacı için lazım olan malzeme ve iaşenin dahi tarafından temin edildiğini iddia ile eşinin evine dönmesini ve eşlik hukukuna riayet etmesini ve davanın reddini talep etmiştir. Yerinde yapılan keşif, köy ihtiyar heyeti tarafından tanzim edilen rapor ve şahitlerin şehadetiyle davalının evini uygun bir biçimde ayırdığı ancak davacının evine dönmeyeceğini beyan ettiği görüldüğünden, davanın reddine ve mahkeme masrafının davacı tarafa yüklenmesine karar verilmiştir.[13]

DV3 - Davacı: Rize'nin H. köyünden H. kızı M.

Davalı: Aynı köyden H. oğlu H.

Davacı vekilinin iddiasına göre müvekkilesi, davalı ile 15.11.1339 (1923) tarihinde on beş adet altın mihri müeccel ile evlenerek birlikte yaşamaya başlamış iken, davalı H. bir ay evvel davacı M.'yi evden atmış, bir başka kadınla gayrimeşru ilişki yaşamaya başlamıştır. Davacı vekili, haksız yere evinden atılan

[12] 1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 133, Karar No: 252, Karar Tarihi: 29.04.1935.

[13] 1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 103, Karar No: 291, Karar Tarihi: 15.05.1935.

müvekkilesinin, her yönden davalının yardımına muhtaç olduğunu, bu sebeple kendisine nafaka bağlanmasını talep etmiştir. Davalı vekili, müvekkilinin B. kızı M. adında bir karısı olduğunu, esas hakkındaki müdafaası saklı kalmak kaydıyla davacıyla bir alâkası olmadığından davanın reddine karar verilmesini talep etmiştir. Yapılan inceleme ve duruşmada, dinlenen şahitlerin ifadeleri neticesinde davacı ve davalı arasında nikâh olduğu ispat edilemediğinden davacının talebinin reddine ve mahkeme masraflarının tarafına yüklenmesine karar verilmiştir.[14]

DV4 - Davacı: Rize'nin K. köyünden H. kızı V.

Davalı: G. köyünden E. oğlu H.

Davacı, davalıyla on bir sene evvel eski usûle göre evlendiklerini, ancak davalının kendisini sebepsiz yere evden dışarı atarak K. köyünden A. isimli bir kadınla karı koca hayatı yaşadığını belirterek, davalının kendisine yardım etmemesi durumunda sefalete düşeceğini iddia ile nafaka talebinde bulunmuştur. Yapılan inceleme ve duruşma neticesinde, davacının, ilk kocası O.'dan kalan arazi ve emlâkini, kendisini görüp gözetmek ve beslemek şartıyla, O.'nun oğluna verdiği, bundan dolayı araları açıldığı, davacının yardıma muhtaç olmadığı, bilakis davalının yardıma muhtaç durumda olduğu, şahitlerin ifadeleriyle anlaşılmış, davacının talebi reddedilerek mahkeme masrafı kendisine yüklenmiştir.[15]

DV5 - Davacı: Rize'nin G. köyünden A. kızı F.

Davalı: Aynı köyden İ.

Davacı, davalının on iki yıllık kocası olduğunu, kendisinden doğma yedi ve sekiz yaşlarında iki çocuğu bulunduğu hâlde sebepsiz yere kendisine ve çocuklarına bakmadığı için mecburen babasının evine gittiğini, ancak babasından kalma arazinin, geçimini temin etmeye yetmediğini dolayısıyla nafakaya bağlanmayı talep etmiştir. Davalı savunmasında, davacının babasından ve eski kocasından kalan ev ve arazinin geçimine kâfi olduğunu, buna rağmen evine dönmesi hâlinde bütün ihtiyaçlarını temin edeceğini, aksi takdirde yardımda bulunmaya malî açıdan gücü olmadığını beyan etmiştir. Yapılan inceleme sonucunda davalı İ.'nin, davacıdan başka bir karısı daha olmasından dolayı, çocukların annenin velayetine

[14] 1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 102, Karar No: 187, Karar Tarihi: 08.04.1935.

[15] 1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 72, Karar No: 189, Karar Tarihi: 10.04.1935.

verilmesine, davalının malî gücüne uygun olarak günlük yedi buçuk kuruş yardımda bulunmasına karar verilmiştir.[16]

3-Boşanma Davaları

DV1 - Davacı: Rize'nin H. mahallesinden M. kızı Ş.

Davalı: M. oğlu A.

Davacının iddiasına göre davalı A., kendisinin on senelik kocası olup dört seneden beri aralarında şiddetli geçimsizlik söz konusudur. Ayrıca davalı A.'nın, davacı Ş.'den başka bir karısı daha olduğundan, kendisiyle yaşamak mümkün olmadığı için boşanma kararı verilmesi talep edilmiştir. Davalı A. savunmasında, davacının ilk karısı olduğunu, çocukları olmaması sebebiyle kendisinin de onayıyla ikinci kez evlendiğini ve bu evlilikten sonra geçimsizlik baş gösterdiğini, bu sebeple boşanmaya taraftar olduğunu beyan etmiştir. Yapılan inceleme ve değerlendirme sonucunda tarafların barışarak karı koca hayatına dönmeleri mümkün görünmediğinden boşanmalarına karar verilmiştir.[17]

DV2 - Davacı: Rize'nin A. köyünden A. kızı H.

Davalı: K. köyünden M. oğlu N.

Karşılıklı olarak açılan bu davada adı geçen H. iddia ve müdafaasında, N.'nin on beş senelik kocası olduğunu, ancak evliliğin kendisine yüklediği vazifeleri yerine getirmediği gibi bir başkasıyla evlenerek on sekiz aydan beri kendisini evinden çıkardığını, babasının evinde sefil bir vaziyette bıraktığını beyan etmiştir. Bu gerekçelerle H., N.'nin haksız hareketle geçimsizliğe sebebiyet verdiğinden açmış olduğu boşanma davasının fuzuli olduğu gerekçesiyle reddini ve kendisine nafaka bağlanmasını talep etmiştir. N. ise iddia ve müdafaasında, davacının on beş senelik karısı olmakla birlikte çocukları olmamasından dolayı kendisinin de rıza ve onayıyla H. isminde bir kızla evlendiğini, bu evlilikten bir çocuk dünyaya gelmesinden dolayı H.'nin gücenerek geçimsizliğe sebebiyet verdiğini ve en nihayet evi terkettiğini beyan etmiştir. Davalı N., kendisine açılan nafaka davasının reddi ile boşanmalarına karar verilmesini talep etmiştir. Yapılan inceleme ve değerlendirme sonunda her iki tarafın da müştereken geçimsizliğe sebebiyet verdikleri anlaşılmış, artık barışmaları ve ortak hayatı sürdürmeleri mümkün görünmediği şahitlerin şehadetleriyle de

[16] 1936 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 344, Karar No: 385, Karar Tarihi: 22.04.1936.

[17] 1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 736, Karar No: 757, Karar Tarihi: 11.12.1935.

sabit olduğu için boşanmalarına; H.'ye, 300 gün boyunca günlük on beş kuruş yardım bağlanmasına, nafaka talebinin ise reddine karar verilmiştir.[18]

DV3 - Davacı: K. köyünden H. kızı E.

Davalı: Aynı köyden H. oğlu F.

Davacı E., on altı senelik kocası olan davalı F.'nin, altı sene evvel kendisini evden kovduğunu, o zamandan beri babasının evinde bulunduğunu, ayrıca davalının N. adında ikinci bir karısı olduğunu, bütün bu sebeplerle boşanmalarına karar verilmesini talep etmiştir. Davalı F., davacı E. ile on altı seneden beri evli olduklarını, dokuz sene boyunca diğer eşi N. ile beraberce yaşadıklarını, ancak iki karısı arasında ruhen ve tabiaten bir uyuşmazlık olduğunu, bundan dolayı davacının evini terkettiğini ve boşanma talebini kendisinin de kabul ettiğini söylemiştir. Dinlenen şahitlerin beyanları, yapılan inceleme ve değerlendirmeler sonucunda davacının geçimsizliğe sebebiyet verdiği tespitiyle tarafların boşanmalarına karar verilmiştir.[19]

DV4 - Davacı: Ç. köyünden D. oğlu İ.

Davalı: S. köyünden M. kızı H.

Davacı İ., dokuz senelik karısı olan davalı H. ile bir sene iyi yaşamışlarsa da bundan sonra aralarında geçimsizlik baş gösterdiğini, bunun, davalının kendisini ve annesini dövmesinden kaynaklandığını, bu sebeple üç sene evvel K. kızı A. ile evlendiğini, her iki evlilikten de çocukları olmadığını beyan ile boşanma talebinde bulunmuştur. Davalı H., davalı İ. ile evli olduklarını, beş sene bir arada yaşadıklarını, çocukları olmadığı için kocasının uydurma bir nikâhla K. kızı A. ile evlendiğini, müteakiben de kendisini evden kovduğunu, babasının evinde sefalete düştüğü için müracaatı üzerine nafakaya bağlandığını ifade etmiş ve davanın reddi talebinde bulunmuştur. Yapılan inceleme neticesinde davalı H.'nin, beyan ettiği üzere, 09.07.1932 senesinden itibaren günlük yirmi lira nafakaya bağlandığı görülmüş, nüfustan gelen kayıtlarda, tarafların 21.05.1927 tarihinde evlendikleri anlaşılmıştır. Dinlenen şahitlerin ifadeleri, yapılan inceleme ve değerlendirmeler neticesinde davacı İ.'nin geçimsizliğe sebebiyet verdiği kanaati oluşmuş ve davanın reddine karar verilmiştir.[20]

[18] 1936 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 132, Karar No: 292, Karar Tarihi: 30.03.1936.

[19] 1936 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 738, Karar No: 775, Karar Tarihi: 05.10.1936.

[20] 1936 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 717, Karar No: 703, Karar Tarihi: 09.09.1936.

DV5 - Davacı: K. köyünden M. oğlu Ö.

Davalı: M. köyünden H. kızı S.

Davacı Ö., daha evvel kardeşinin karısı iken kendisiyle evlenen davalı S.'nin, zaman zaman tahammül edilmez derecede kötü sözler söylediğini ve küfürler ettiğini, rızası hilâfına eski kocasının yanında bulunan çocuklarını görmeye gittiğini iddia ederek boşanma talebinde bulunmuştur. Ayrıca davacı Ö., kendisinin yirmi sene evvel evli bulunduğu F.'den yedi çocuğu olduğunu, davalı S.'nin evvelki kocası A.'den üç kızı bulunduğunu ve kendisinin de davalıdan bir buçuk yaşında M. isminde bir çocuğu olduğunu beyan etmiştir. Davalı S., kocasına karşı kötü bir muamelede bulunmadığını, geçimsizliğe davacının diğer karısı olan F.'nin sebebiyet verdiğini, bir buçuk yaşındaki çocukları M. ile evinden ayrı yaşadığını ve bu sebeple mahkemece kendilerine ayda iki lira nafaka bağlandığını beyan ile haksızlığın davacıda olduğunu iddia ve davanın reddini talep etmiştir. Yapılan inceleme ve dinlenen şahitlerin şehadetiyle, taraflar arasında şiddetli geçimsizlik olduğu ve kabahatin daha ziyade davalı S.'de bulunduğu kanaati ile tarafların boşanmasına, küçük M.'nin annesinin velâyetinde kalmasına karar verilmiştir.[21]

4-Evlilik Kaydının İptali Davaları

DV1 - Davacı: Rize'nin İ. nahiyesine bağlı D. köyünden ölü H. karısı H.

Davalı: İ. oğlu M.

Davacı H., kocası H.'nin 1933 yılında öldüğünü, kendi haberi ve bilgisi olmaksızın davalı ile 1340 (1924) yılında evlendiğine dair nüfus idaresine kayıt düşüldüğünü, davalı ile evli olmadığını ve kaydın iptalini talep etmiştir. Davalı (ve aynı zamanda davacı) M., evli olduğunu ve davacı H.'nin, kendisinin ölmüş kardeşi H.'nin karısı olduğunu, 2330 numaralı kanun mucibince dokuz sene önce davacıyla evlendiklerine dair kaydın yanlış olduğunu ve bunun düzeltilmesini talep etmiştir. Yapılan inceleme ve duruşma neticesinde söz konusu kaydın nüfustan silinmesine karar verilmiştir.[22]

DV2 - Davacı: Rize'nin E. mahallesinden Y. oğlu İ.

Davalı: Aynı mahalleden M. kızı S.

---

[21] 1937 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 714, Karar No: 945, Karar Tarihi: 11.11.1937.

[22] 1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 741, Karar No: 782, Karar Tarihi: 18.12.1935.

Davacı vekili, müvekkilinin on altı sene evvel davalı ile eski usûl dairesinde evlendiğini, bu evlilikten dört sene kadar sonra davalıyı terkederek İstanbul'a gittiğini, Mart 1341 (1925) tarihinde davalıyı üç talakla boşayıp tanzim edilen talaknameyi S. oğullarından M. ile gönderdiğini, onun da söz konusu belgeyi S. oğlu R. ve B. oğlu A.'nın huzurunda davalıya verdiğini söylemiştir. Davacı vekili, müvekkilinin yokluğundan istifade eden davalının, 05.03.1337 (1921) tarihinde evlendiklerini, 30.03.1928 tarihli bir ilmühaberle nüfusa kaydettirdiğini iddia ederek bu kaydın silinmesini talep etmiştir. Davalı yaptığı savunmada, davacıyla evli olduğunu, kendisiyle beş altı sene kadar birlikte yaşadıktan sonra ticaret için İstanbul'a gittiğini ve ara sıra kendisine yardımda bulunduğunu ancak adresini bildirmediği için on bir sene gaybubette olduğunu kabul etmiştir. Buna mukabil davacının kendisini boşamış olduğunu ne bir talakname ne de şifahi olarak bildirmediğini ifade etmiştir. Yapılan inceleme ve değerlendirme sonucunda, şahitlerin beyanıyla davacı tarafın iddiası sabit hâle geldiğinden, nüfustaki evlilik kaydının silinmesine karar verilmiştir.[23]

DV3 - Davacı: Y. mahallesinden M. kızı F.

Davalı: M. köyünden H. oğlu H.

Davacı F., davalı ile bir alâkası olmamasına rağmen nüfusta karı koca olarak göründüklerini, bu durumu hüviyet cüzdanı almak için yaptığı müracaat neticesinde anladığını, annesinin kendi adına vermiş olduğu nişanın böyle bir nikâh kaydını gerektirmeyeceğini beyan ile söz konusu kaydın silinmesini talep etmiştir. Davalı H., davacıyla aralarında eski usûle uygun olarak nikâh kıyıldığını, davacının da bu durumdan haberdar olduğunu ifade ederek davanın reddini istemiştir. Nüfus idaresinden gelen cevapta, davacı ile davalının 1335 (1919) yılında evlendikleri, Medenî Kanun'un kabulünden önce eski hukuka uygun olarak yapılan bu nikâhın 04.07.1926 tarih ve 52 numaralı izin belgesi ile tescil edildiği beyan edilmiştir. Yine nüfustan alınan 08.05.1932 tarihli nikâh ilmühaberinde ise, davalı ve davacı tarafların vekilleri marifetiyle ve şahitler huzurunda yapılan nikâhlarında, M. köyü azalarının mührü olmasına karşın muhtarın mührünün olmadığı görülmüştür. Dinlenen şahitler ve yapılan incelemeler neticesinde taraflar arasında bir nikâh akti olmadığı anlaşılmış ve nüfustaki evlilik kaydının silinmesine karar verilmiştir.[24]

[23] 1936 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 53, Karar No: 128, Karar Tarihi: 19.02.1936.

[24] 1937 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 662, Karar No: 1014, Karar Tarihi: 13.12.1937.

5-Nüfus Kaydının Düzeltilmesi Davaları

DV1 - Davacı: O. köyünden H. oğlu M. ve karısı K. köyünden K. kızı H.

Davalı: M. köyünden Y. oğlu M. ve nüfus idaresine izafeten müdürü T.

Davacı H., yirmi sene evvel, hâlen hayatta olan davacı M. ile evlendiğini, sulbündan Z., A. ve H. isminde üç çocuğu olduğu hâlde, kendisinin nüfusta, davalı M.'nin karısı olarak yazıldığını ve künyesinin de ölü olarak işaretlendiğini beyan etmiştir. Ayrıca davalıdan olma ve kız kardeşi H.'den doğma çocukların da kendi üzerine kaydedildiğini iddia ederek, bütün bu yanlışlıkların düzeltilmesini talep etmiştir. Davacı M. de H.'nin verdiği bilgileri teyit etmiş, davalı M.'nin, baldızı H. ile evli olduğunu beyan etmiştir. Davalı M. bu iddiaların doğruluğunu kabul ettiği gibi, davalı nüfus müdürü tarafından da H.'nin ablası olan H.'nin 1336'da (1920) öldüğünü, nüfustaki kayıtların iddialar çerçevesinde düzeltilmesinde bir mahzur olmadığını, ancak usûlen iddiaların ispatı gerektiğini beyan etmiştir. Yapılan inceleme ve duruşma neticesinde, şahitlerin de şehadetine dayanılarak iddiaların doğruluğu sabit olmuş ve nüfustaki kayıtların düzeltilmesine karar verilmiştir.[25]

DV2 - Davacı: M. köyünden M. karısı H.

Davalı: Aynı köyden M. ve karısı Z.

Davacı H., 1331 (1915/1916) yılında evlendiği kocası M.'den olma S., H., H., H. ve M. isimli çocuklarının, davacı M.'nin ikinci karısı Z.'nin üzerine yazıldığını belirtmiş ve durumun düzeltilmesi talebinde bulunmuştur. Davalılar, söz konusu iddianın doğruluğunu kabul etmiş ve düzeltmeye karşı olmadıklarını beyan etmişlerdir. Yapılan inceleme neticesinde adı geçen çocukların zaten nüfusta davacı H. ve davalı M'nin üzerine kayıtlı olduğu anlaşılmış ve dava reddedilmiştir.[26]

6-Boşanmanın Tescili Davası

Davacı: K. mahallesinden M. karısı Z.

Davalı: Aynı mahalleden R.'nin zevce-i metrukesi M.

Davacı Z., ölmüş kocası M.'nin, vefatından evvel 1334 (1918) senesinde, davalı M.'den boşandığını ve zimmetlerini ibra ve ıskat eylediğini ancak her nasılsa evlenme kayıtlarının nüfustan silinmediğini, bu sebeple davalının menkul ve gayrimenkuller üzerinde hisse talep ettiğini beyan etmiştir. Davacı Z., davalı M.'nin

[25] 1936 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 274, Karar No: 306, Karar Tarihi: 03.04.1936.

[26] 1937 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 1114, Karar No: 986, Karar Tarihi: 29.11.1937.

talaknamesini ibraz ve şahitlerle durumu ispat edeceğini iddia ederek müteveffa eşi M. ile davalının evlenme kayıtlarının silinmesini talep etmiştir. Ayrıca konuyla ilgili 31.11.1334 (1918) tarihli bir ibranameyi de mahkemeye sunmuştur. Davalı M., müteveffa M.'nin ölmeden evvel kendisini boşamadığı gibi bütün haklarından vazgeçmek suretiyle söz konusu ibranameyi de vermediğini ve altında basılı olan mührün de kendisine ait olmadığını beyan ile müdafaada bulunarak davanın reddini istemiştir. Yapılan inceleme ve görülen duruşma neticesinde davacının sunmuş olduğu ibranamenin altındaki mührün, davalı M.'ye ait olmadığı, bu ibranamenin yazılmasından bile haberdar olmadığı nüfus dairesinden alınan cevabî müzekkire ve şahitlerin beyanıyla anlaşıldığından, davanın reddine ve mahkeme masraflarının davacı tarafa yüklenmesine karar verilmiştir.[27]

7-Babalık Davası

Davacı: K. köyünden İ. kızı F.

Davalı: D. köyünden M. oğlu A.

Davacı F., davalı A.'nın, H. adında bir başka karısı olduğunu bilmeyerek düğünle kendisinin evine gidip karı koca olduklarını, üçüncü gün A.'nın karısını gördüğünü ve bu suretle dört sene karı koca olarak yaşadıklarını ifade etmiştir. Davalı A.'nın, evlenme muamelesi yaptıracağını söyleyerek kendisini iğfal etmesine rağmen şimdiye kadar bunu yapmadığını iddia eden davacı F., davalıdan olma iki yaşında S. isminde bir çocukları olduğunu, bu çocuğun doğumundan üç gün sonra davalının çocuğu alarak kendisini evden kovduğunu söylemiştir. İki seneden beri babasının evinde kalan davacı F., küçük S.'nin babasının davalı A. olduğuna, 500 liralık tazminatın davalıdan tahsiline ve çocuğun nafakaya bağlanmasına karar verilmesini talep etmiştir. Davalı A., davacı F.'nin karısı olduğunu kabul ederek, iki çocukları doğmuş ise de birinin öldüğünü, davacının evde durmak istemediğini, hatta iki sene evvel babasının evine gittiğini, küçük S.'yi burada doğurup üç gün sonra annesiyle gönderdiğini iddia etmiştir. S.'nin hâlen kendi nezdinde olduğunu söyleyen davalı A., Medenî Kanun'un kabulünden önceki eski hukuka uygun olarak evlendiği karısı H.'nin evde durduğunu, kendisinden iki çocuğu bulunduğunu; ayrıca altı ay evvel de K. kızı Ü. ile evlendiğini ve bununla ilgili nikâh muamelesini yaptırdığını, davacının hiçbir suretle tazminat ve nafaka istemeye hakkı olmadığını ifade etmiştir. Yapılan nüfus kaydı incelemesinde, M. oğlu A.'nın karısı Ö. kızı A.'nın 1341(1925) yılında öldüğü, K. kızı Ü. ile 26.02.1937 tarihinde evlendiği, 1330

[27] 1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 84, Karar No: 70, Karar Tarihi: 18.12.1935.

(1914/1915) doğumlu davacı F.'nin ise kayden bekâr olduğu anlaşılmıştır. İnceleme ve değerlendirmeler sonucunda davalı A.'nın, davacı F. ile münasebette bulunduğu sırada H. ile eski hukuka uygun biçimde evli olduğu, bu evlilikten iki çocuğu bulunduğu, bu sebeple babalığına hükmedilemeyeceği; ayrıca davanın çocuk doğmadan yahut doğumdan sonra bir sene içinde açılması ve tazminat ile nafaka için babalığın sabit olması gerektiğinden, davanın her iki yönden de reddine karar verilmiştir.[28]

Sonuç

Yukarıda kaydedilmiş olan dava özetlerinin hukukî açıdan tahlili, başlı başına bir çalışma konusudur ve bir hukuk formasyonuna ihtiyaç göstermektedir. Bu sebeple biz, elde edilen verileri tarihî perspektiften ele alarak şu tespitleri yapabiliriz: Tanzimat döneminden itibaren Türk modernleşmesinin önemli boyutlarından biri, hukuk alanıyla ilgili olmuştur. Genel olarak Türk modernleşmesinin, özelde ise hukuk alanında gerçekleştirilen modernleşme çabalarının en temelinde, devletin egemenlik haklarına sahip çıkma ve değişen dünyaya ayak uydurmakta zorlanan geleneksel yapıyı takviye ederek devleti yaşatma motivasyonu vardır. Bu keyfiyet, Osmanlı Devleti'nin kozmopolit bir imparatorluk olması hasebiyle birtakım çelişkileri beraberinde getirmiştir. Konumuz açısından bakıldığında göze çarpan en önemli tezat, hukuk alanında bir taraftan Batı'yı model alan reformlar yapılırken, diğer taraftan eski yapının takviye edilerek yaşatılmaya çalışılmasıdır. Bu durum, hukuk alanında zaten karmaşık bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'nin, düalist bir hukuk sistemine geçmesine yol açmıştır.

Osmanlı tecrübesinin üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti, uluslararası hukuk açısından egemenlik haklarını korumak amacıyla, tarihsel tecrübelerin getirdiği birikimden de yararlanarak, hukuk alanında çok daha radikal bir dönüşüme gitmiştir. Buna göre eski hukuk normları terkedilerek, Batı modelini örnek alan bir resepsiyon süreciyle Türk hukuk sistemi tamamen değiştirilmiştir. Esasen değişimin içeriği ve üslûbu farklılaşsa da, temel motivasyon aynı kalmıştır. Bu motivasyon, devletin egemenlik haklarının temini ve *"muasır medeniyetler seviyesi"*nin üzerine çıkabilmektir.

Çalışma boyunca kaydettiğimiz örnekler, devleti idare eden kadroların, yukarıdan aşağıya doğru gerçekleştirdikleri değişim hamleleriyle, uzun vadede topluma bir istikamet tayin ettiklerini, toplumsal yapıda birtakım köklü

[28] 1937 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 863, Karar No: 988, Karar Tarihi: 29.11.1937.

dönüşümleri tetiklediklerini; ancak bu istikamet tayin edici ve değişimi tetikleyici rolün belli sınırlılıkları olduğunu göstermektedir. Toplumsal yapı, kendi iç dinamiklerine uygun ve nispeten daha yavaş bir tempo içinde değişmektedir. Bu bağlamda günlük hayat pratikleri, üst yapıda gerçekleştirilen reformlar/inkılâplar ile toplumsal dinamiklerin ürettiği direnç arasında, kendine özgü bir akış içinde tezahür etmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Rize 1. Asliye Hukuk Mahkemesi Arşivi:

1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 41, Karar No: 462, Karar Tarihi: 17.07.1935.

1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 72, Karar No: 189, Karar Tarihi: 10.04.1935.

1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 84, Karar No: 70, Karar Tarihi: 18.12.1935.

1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 102, Karar No: 187, Karar Tarihi: 08.04.1935.

1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 103, Karar No: 291, Karar Tarihi: 15.05.1935.

1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 113, Karar No: 498, Karar Tarihi: 11.09.1935.

1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 133, Karar No: 252, Karar Tarihi: 29.04.1935.

1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 583, Karar No: 798, Karar Tarihi: 23.12.1935.

1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 736, Karar No: 757, Karar Tarihi: 11.12.1935.

1935 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 741, Karar No: 782, Karar Tarihi: 18.12.1935.

1936 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 53, Karar No: 128, Karar Tarihi: 19.02.1936.

1936 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 132, Karar No: 292, Karar Tarihi: 30.03.1936.

1936 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 274, Karar No: 306, Karar Tarihi: 03.04.1936.

1936 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 282, Karar No: 319, Karar Tarihi: 08.04.1936.

1936 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 344, Karar No: 385, Karar Tarihi: 22.04.1936.

1936 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 717, Karar No: 703, Karar Tarihi: 09.09.1936.

1936 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 738, Karar No: 775, Karar Tarihi: 05.10.1936.

1937 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 360, Karar No: 914, Karar Tarihi: 04.11.1937.

1937 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 662, Karar No: 1014, Karar Tarihi: 13.12.1937.

1937 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 714, Karar No: 945, Karar Tarihi: 11.11.1937.

1937 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 785, Karar No: 947, Karar Tarihi: 15.11.1937.

1937 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 863, Karar No: 988, Karar Tarihi: 29.11.1937.

1937 Yılı Karar Klasörü, Esas No: 1114, Karar No: 986, Karar Tarihi: 29.11.1937.

Kitap ve Makaleler

Akıntürk, Turgut ve Derya Ateş. *Medenî Hukuk.* İstanbul: Beta Yayınları, 2017.

Arsebük, Esat. "Türkiye'de Medenî Hukukun İnkişaf Safhaları." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1 (1943): 7-19. Web. 5 Ocak 2018.

Aydın, Mehmet Âkif. *Osmanlı Aile Hukuku.* İstanbul: Klasik Yayınları, 2017.

Bay, Abdullah. "Cumhuriyet Dönemi Yerel Arşivlerin Durumu: Rize Arşivleri Üzerine Bir İnceleme." *Osmanlı Coğrafyası Kültürel Arşiv Mirasının Yönetimi ve Tapu Arşivlerinin Rolü Uluslararası Kongresi. 21-23 Kasım 2012, İstanbul, Bildiriler Kitabı, Cilt II.* Ankara: 2013. 536-543.

Berkes, Niyazi. *Türkiye'de Çağdaşlaşma.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

Bozkurt, Gülnihal. *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1996.

Burke, Peter. *Fransız Tarih Devrimi: Annales Ekolü.* Çev. Mehmet Küçük. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2002.

Cevdet Paşa. *Tezâkir (1-12).* Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.

İnalcık, Halil ve Donald Quataert. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi.* Cilt 1. Çev. Halil Berktay. İstanbul: Eren Yayınları, 2004.

İnalcık Halil ve Mehmet Seyitdanlıoğlu. *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu.* Ankara: Phoenix Yayınları, 2006.

"Kanûn-ı Medenî'nin Sûret-i Mer'iyet ve Şekl-i Tatbiki Hakkında Kanun." Resmî Ceride. Tarih: 19 Haziran 1926, Sayı: 402, Numara: 864, s.1547-1555. Web. 7 Şubat 2018.

Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslâm Hukuku 1.* İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.

Kılıçoğlu, Ahmet M. *Aile Hukuku.* Ankara: Turhan Kitabevi, 2016.

Küçükyağcı, Nazmi. *Geçmişten Günümüze Türk Yargı Sistemi ve Yargı Bürokrasisi.* Ankara: 2012. Web. 27 Ocak 2018.

Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı.* İstanbul: Timaş Yayınları, 2008.

---. *Osmanlı Toplumunda Aile.* İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.

Özsunay, Ergun. "Yabancı Hukukun Benimsenmesi Yoluyla Bir Çağdaşlaşma Modeli: Kemalist Hukuk Devrimi Üzerine Gözlemler ve Değerlendirmeler." *Atatürk ve Adalet Reformu.* Ankara: Adalet Bakanlığı, 1981.

Öztan, Bilge. *Medenî Hukukun Temel Kavramları.* Ankara: Turhan Kitabevi, 2013.

Pamir, Aybars. "Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2 (2002): 79-119. Web. 5 Şubat 2018.

Sarı, Özgür. "Aile Kurumu ve Ailenin Tanımı." *Sistematik Aile Sosyolojisi.* Ed. Mustafa Aydın. Konya: Çizgi Kitabevi, 2014. 17-64.

Toprak, Zafer. "II. Meşrûtiyet Döneminde Devlet, Aile ve Feminizm." *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi Cilt 1.* Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 1992. 228-237.

EKLER

EK 1: Rize 1. Asliye Hukuk Mahkemesi Karar Klasörleri

EK 2: 1935 Yılına Ait Bir Dava Özeti

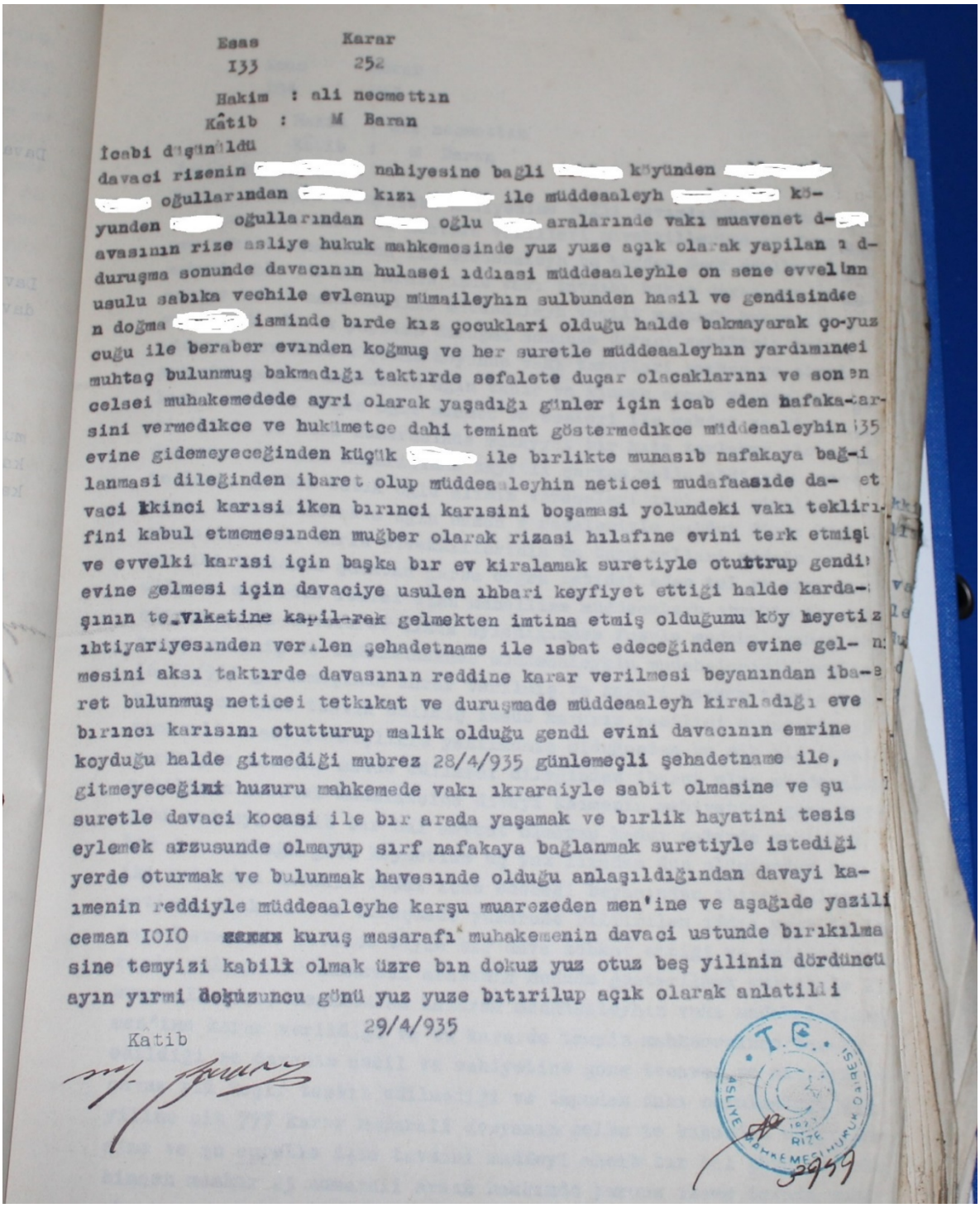

Esas Karar
133 252

Hakim : ali necmettin
Kâtib : M Baran

İcabi düşünüldü
davaci rizenin [redacted] nahiyesine bağli [redacted] köyünden [redacted] oğullarından [redacted] kızı [redacted] ile müddeaaleyh [redacted] köyunden [redacted] oğullarından [redacted] oğlu [redacted] aralarında vaki muavenet d- avasının rize asliye hukuk mahkemesinde yuz yuze açık olarak yapilan d- duruşma sonunde davacının hulasei ıddıası müddeaaleyhle on sene evvelinn usulu sabıka vechile evlenup mümaileyhın sulbunden hasil ve gendisinde n doğma [redacted] isminde bırde kız çocukları olduğu halde bakmayarak çoyuz cuğu ile beraber evinden koğmuş ve her suretle müddeaaleyhın yardımınei muhtaç bulunmuş bakmadığı taktırde sefalete duçar olacaklarını ve son en celsei muhakemedede ayri olarak yaşadığı günler için icab eden hafaka- sini vermedikce ve hukümetce dahi teminat göstermedikce müddeaaleyhin evine gidemeyeceğinden küçük [redacted] ile birlikte munasıb nafakaya bağ-i lanması dileğinden ibaret olup müddeaaleyhin neticei mudafaasıde da- vaci ikinci karısi iken birinci karısini boşaması yolundeki vaki teklifini kabul etmemesinden muğber olarak rizasi hilafine evini terk etmişi ve evvelki karısi için başka bir ev kiralamak suretiyle otuttrup gendi evine gelmesi için davaciye usulen ihbari keyfiyet ettiği halde kardaşının tevkatine kapilarak gelmekten imtina etmiş olduğunu köy heyeti z ihtiyariyesinden verilen şehadetname ile isbat edeceğinden evine gel- mesini aksi taktırde davasının reddine karar verilmesi beyanından iba-e ret bulunmuş neticei tetkikat ve duruşmade müddeaaleyh kiraladığı ve birinci karısını otutturup malik olduğu gendi evini davacının emrine koyduğu halde gitmediği mubrez 28/4/935 günlemeçli şehadetname ile, gitmeyeceğini huzuru mahkemede vaki ikraraiyle sabit olmasine ve şu suretle davaci kocasi ile bir arada yaşamak ve birlik hayatini tesis eylemek arzusunde olmayup sırf nafakaya bağlanmak suretiyle istediği yerde oturmak ve bulunmak havesinde olduğu anlaşıldığından davayi kaimenin reddiyle müddeaaleyhe karşu muarezeden men'ine ve aşağıde yazili ceman 1010 kuruş masarafı muhakemenin davaci ustunde bırakılmasine temyizi kabilk olmak üzre bin dokuz yuz otuz beş yilinin dördüncü ayın yirmi dokuzuncu günü yuz yuze bitirilup açık olarak anlatildi

29/4/935

Kâtib

T.C. İSTİNAF HUKUK DAİRESİ ASLİYE MAHKEMESİ RİZE 1973

3959

EK 3: 1936 Yılına Ait Bir Dava Özeti

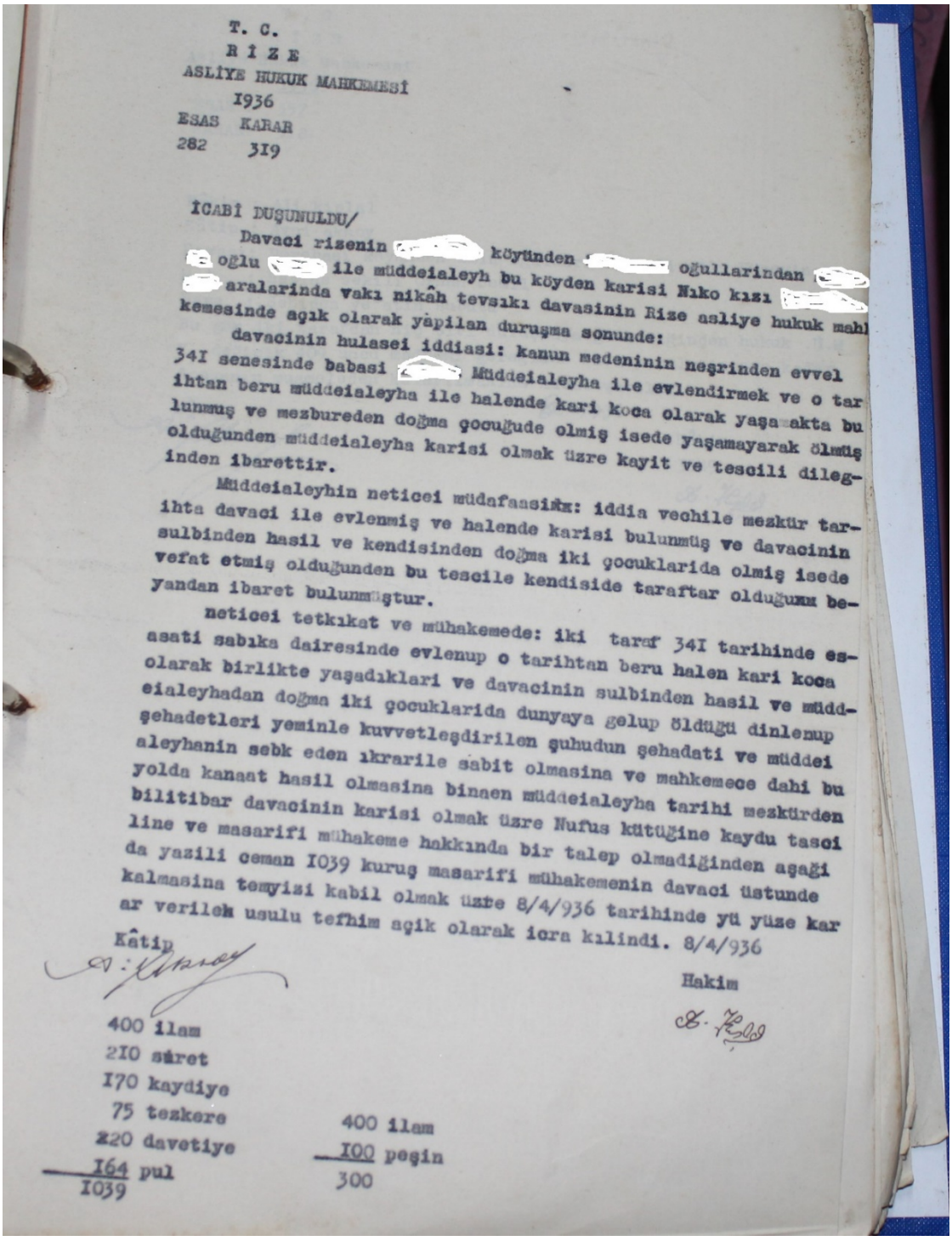

T. C.
R İ Z E
ASLİYE HUKUK MAHKEMESİ
1936
ESAS KARAR
282 319

İCABİ DUŞUNULDU/

Davaci rizenin [redacted] köyünden [redacted] oğullarindan [redacted] oğlu [redacted] ile müddeialeyh bu köyden karisi Nıko kızı [redacted] aralarinda vakı nikâh tevsıkı davasinin Rize asliye hukuk mahkemesinde açık olarak yapilan duruşma sonunde:

davacinin hulasei iddiasi: kanun medeninin neşrinden evvel 341 senesinde babasi [redacted] Müddeialeyha ile evlendirmek ve o tarihtan beru müddeialeyha ile halende kari koca olarak yaşamakta bulunmuş ve mezbureden doğma çocuğude olmiş isede yaşamayarak ölmüş olduğunden müddeialeyha karisi olmak üzre kayit ve tescili dileginden ibarettir.

Müddeialeyhin neticei müdafaasi: iddia vechile mezkür tarihta davaci ile evlenmiş ve halende karisi bulunmüş ve davacinin sulbinden hasil ve kendisinden doğma iki çocuklarida olmiş isede vefat etmiş olduğunden bu tescile kendiside taraftar olduğum beyandan ibaret bulunmuştur.

neticei tetkıkat ve mühakemede: iki taraf 341 tarihinde esasati sabıka dairesinde evlenup o tarihtan beru halen kari koca olarak birlikte yaşadıklari ve davacinin sulbinden hasil ve müddeialeyhadan doğma iki çocuklarida dunyaya gelup öldüğü dinlenup şehadetleri yeminle kuvvetleşdirilen şuhudun şehadati ve müddeialeyhanin sebk eden ıkrarile sabit olmasina ve mahkemece dahi bu yolda kanaat hasil olmasina binaen müddeialeyha tarihi mezkürden bilitibar davacinin karisi olmak üzre Nufus kütüğine kaydu tasciline ve masarifi mühakeme hakkında bir talep olmadiğinden aşağida yazili ceman 1039 kuruş masarifi mühakemenin davaci üstunde kalmasina temyizi kabil olmak üzre 8/4/936 tarihinde yü yüze karar verilen usulu tefhim açik olarak icra kılindi. 8/4/936

Kâtip

Hakim

400 ilam
210 süret
170 kaydiye
75 tezkere
220 davetiye
164 pul
1039

400 ilam
100 peşin
300